

การวิจัยและพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา โคมะเต้า จังหวัดน่าน^{*}
RESEARCH AND DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY CRAFT ACTIVITIES FOR
THE PROMOTION OF CREATIVE TOURISM: A CASE STUDY OF
KHOM MA TAO LANTERN IN NAN PROVINCE

สรिता เจือศรีกุล^{1*}, โสมฉาย บุญญานันต์¹, ปทุมมา บำเพ็ญทาน², สุชาติ อิมสำราญ¹

Sarita Juaseekoon^{1*}, Soamshine Boonyananta¹, Patumma Bumpentan², Suchart Imsamraan¹

¹คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Faculty of Education, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Sarita.J@chula.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาแนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา โคมะเต้า จังหวัดน่าน และ 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยต้นแบบ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยแบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ คือ 1) การพัฒนาแนวทางการพัฒนากิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย 112 คน โดยการเลือกแบบอาสาสมัคร เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา และการศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โคมะเต้า ด้วยการสัมภาษณ์ตัวแทนศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ 2 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ บันทึกข้อมูลการศึกษาโคมะเต้า วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และ 2) การพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย ตรวจสอบคุณภาพของกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ด้วยแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การพัฒนากิจกรรมดั้งเดิมของชุมชนให้สนุก สร้างสรรค์ และได้ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมดั้งเดิม โดยลดทอนความซับซ้อน เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมต้นแบบมีชื่อว่า “โคมคราฟต์” ประกอบด้วย 2 รูปแบบ คือ โคมคราฟต์ร่วมสมัยที่ให้นักท่องเที่ยวออกแบบลวดลายด้วยตนเอง และ

โครงการไฟโร้โครง ซึ่งประกอบขึ้นจากกระดาษโดยตรง กิจกรรมต้นแบบมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก โดยจะนำไปใช้จริงที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำต่อไป

คำสำคัญ: การวิจัยและพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย, โคมมะเต้า, จังหวัดน่าน

Abstract

This research aimed to 1) Develop guidelines for creating contemporary craft activities to promote creative tourism, with a case study on the Khom Matao lanterns of Nan Province, and 2) Develop prototype contemporary craft activities to promote creative tourism for the Ban Khom Kham Learning Center in Nan Province. The study employed a research and development (R&D) approach and was conducted in two phases. The first phase involved the development of activity guidelines, which included reviewing related documents and previous research, assessing the needs of 112 target tourists selected through voluntary sampling using a questionnaire, and analyzing the data using frequency distribution, percentage, and content analysis. In addition, the current state of Khom Matao learning activities was examined through interviews with two representatives from the Ban Khom Kham Learning Center, selected by purposive sampling. The research instrument was the Khom Matao study record form, and the data were analyzed using content analysis. The second phase focused on developing contemporary craft activities, the quality of which was evaluated by three experts using an activity suitability assessment form. Data were analyzed using frequency distribution, percentage, and content analysis. The findings revealed that the guidelines for developing contemporary craft activities to promote creative tourism involve enhancing traditional community activities to make them more engaging, creative, and educational about traditional crafts by simplifying complex processes and fostering creativity. The prototype activity, titled “Khom Craft,” consists of two formats: Contemporary Khom Craft, in which tourists design their own lantern patterns, and Frameless Khom Craft, where lanterns are made directly from paper without a frame. Supporting learning materials include both online and printed knowledge sheets containing images and instructional videos, as well as media presenting the cultural tourism routes related to the Khom tradition. The prototype activity was evaluated at a very good level and will be implemented at the Ban Khom Kham Learning Center in the future.

Keywords: Research and Development, Creative Tourism, Development of Contemporary Craft Activities, Khom Ma Tao, Nan Province

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญของประเทศไทย โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับเป้าหมายของประเทศแต่ละยุคสมัย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ในหมวดหมู่ที่ 2 มุ่งเน้นการยกระดับการท่องเที่ยวตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวโดยใช้ซอฟต์แวร์จากวัฒนธรรมของตนเป็นตัวขับเคลื่อน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) เป้าหมายการท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นที่การนำเสนอศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดยไม่ทำลายวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับแนวคิด “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)” ซึ่งมีเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผ่านการท่องเที่ยวเชิงคุณค่า ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้นำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างประสบการณ์ให้กับผู้มาเยือน (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

กิจกรรมมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงกับชุมชน จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจและเห็นคุณค่า (UNESCO, 2006); (Richards, G., 2011) โดยเฉพาะกิจกรรมสร้างสรรค์งานหัตถกรรม (Craft) เนื่องจากศิลปหัตถกรรมนั้นเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกับงานหัตถกรรมจึงแสดงให้เห็นวิถีชีวิต ขนบประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมและการแสดงออกทางสุนทรียภาพของพื้นที่นั้น ๆ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2553) กิจกรรมหัตถกรรมนอกจากจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนแล้วยังช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนได้อีกด้วย (Richards, G., 2021); (Tapfuma, M. M. et al., 2024) อย่างไรก็ตาม การจัดการกิจกรรมหัตถกรรมในชุมชนนั้นมีความท้าทายหลายประการ เนื่องจากปราชญ์หรือศิลปินท้องถิ่นเหลืออยู่น้อย ขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ และขาดทักษะการถ่ายทอดเรื่องราวสู่นักท่องเที่ยว (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2564) นอกจากนี้งานหัตถกรรมดั้งเดิมที่มีความซับซ้อนและต้องใช้ทักษะมากอาจไม่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่คาดหวังความเพลิดเพลินจากกิจกรรมที่ไม่ใช้เวลามากจนเกินไป จากปัญหาดังกล่าว งานหัตถกรรมร่วมสมัย (Contemporary Craft) ซึ่งหมายถึง งานหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยคำนึงถึงบริบทร่วมสมัย เช่น มีการพัฒนาด้านรูปลักษณ์ วัสดุ กระบวนการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนการใส่ความคิดสร้างสรรค์หรือเอกลักษณ์ของผู้สร้างมากขึ้น แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม (Zhang, R. et al., 2024) มีแนวโน้มตอบโจทย์นักท่องเที่ยวมากกว่า เนื่องจากหัตถกรรมร่วมสมัยมีความเชื่อมโยงกับโลกปัจจุบันทำให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ง่ายขึ้น (Ernawati, E. et al., 2024) นอกจากนี้ยังสามารถปรับรูปแบบให้มีความเรียบง่าย ใช้เวลาสร้างสรรค์ไม่นาน กิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่โดยไม่ทิ้งคุณค่าในเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม

“โคมมะเต้า” เป็นโคมแขวนลักษณะเป็นมุ่มเหลี่ยม รูปทรงกลมเหมือน “มะเต้า” หรือแตงโมตามภาษาถิ่นจังหวัดน่าน (นฤทธิ์ วัฒนภู, 2555) ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดน่าน (ญาติาวีนิมทร์ พิฆทองหลาง และประทีป พิฆทองหลาง, 2560); (พระปลัดจตุพร วชิรญาณ, 2562) ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ เป็นแหล่งเรียนรู้การประดิษฐ์โคมมะเต้าของนักท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน แต่จากการที่จังหวัดน่านมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย

และชาวต่างชาติเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนนักท่องเที่ยวถึง 1,508,649 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2568) อีกทั้งทางจังหวัดยังมีเป้าหมายก้าวสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนระดับโลกที่มีจุดเด่นด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (ผู้จัดการออนไลน์, 2567) ทางศูนย์จึงมีความต้องการกิจกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ตลอดจนการปรับรูปแบบให้ร่วมสมัย เพื่อให้สามารถดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย และตอบโจทย์นโยบายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย สำหรับศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ จังหวัดน่าน โดยนำความต้องการของนักท่องเที่ยวมาเป็นโจทย์ในการพัฒนา เพื่อให้ได้กิจกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทันสมัย เข้าถึงง่าย ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งจะเป็แนวทางให้ท้องถิ่นอื่น ๆ สามารถออกแบบและพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้ อันจะส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทัศนศึกษา โคมะเต้า จังหวัดน่าน
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยต้นแบบ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย พัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทัศนศึกษา โคมะเต้า จังหวัดน่าน ใช้การวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การพัฒนาแนวทางการพัฒนากิจกรรม เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร กลุ่มเป้าหมาย และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปเป็นแนวทางการพัฒนากิจกรรม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากฐานข้อมูล SCOPUS และศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยใช้คำค้น ดังนี้ หัตถกรรมประเภทโคม หัตถกรรมร่วมสมัย และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนการศึกษากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในและต่างประเทศ จากงานวิจัยและเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการออกแบบกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวไทยทั่วไปที่สนใจทำกิจกรรมประดิษฐ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น อายุ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 112 คน ใช้วิธีการเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Selection) โดยการประชาสัมพันธ์แบบสอบถามผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถกำหนดจำนวนประชากรที่ชัดเจนได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำไว้ที่ 100 คน

เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจัดทำขึ้นในรูปแบบออนไลน์ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นข้อคำถามแบบตรวจสอบรายการและการตอบสั้น ตอนที่ 2 ความสนใจและความต้องการต่อกิจกรรม เป็นคำถามปลายปิดแบบเลือกตอบ

และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนากิจกรรม เป็นคำถามปลายเปิด ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของข้อคำถามด้วยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พบว่า ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่า 0.5 ขึ้นไป เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชาสัมพันธ์ในเพจเฟซบุ๊กที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำนวน 3 เพจ ใช้เวลารวบรวมข้อมูล 2 เดือน (พฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2567) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการแจกแจงความถี่ ก่อนจะวิเคราะห์ด้วยสถิติบรรยาย (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการย่อข้อมูลและเข้ารหัส (Code) ก่อนจะจัดกลุ่มเป็นหัวข้อเรื่อง (Category) เพื่อสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โคมมะเต้า โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนจากศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ จังหวัดน่าน 2 ท่าน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ มีประสบการณ์ด้านการจัดกิจกรรมการประดิษฐ์โคมมะเต้าอย่างน้อย 2 ปี และมีประสบการณ์ผลิตโคมมะเต้าอย่างน้อย 5 ปี เครื่องมือวิจัย คือ บันทึกข้อมูลการศึกษาโคมมะเต้า วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นจึงสรุปข้อมูลที่ได้จากการวิจัยขั้นตอนที่ 1 - 3 และสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบแผนภาพ

ระยะที่ 2 พัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยต้นแบบ โดยนำผลจากการวิจัยระยะที่ 1 มารวมความคิดร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและตัวแทนศูนย์การเรียนรู้ สร้างสรรค์เป็นกิจกรรมต้นแบบและนำไปทดลองใช้เพื่อปรับให้เหมาะสมกับการนำไปใช้งานจริง ก่อนจะตรวจสอบคุณภาพของกิจกรรมโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี ทำการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้งานจริงด้วยแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรวัดประเมินค่าแบบลิเคิร์ต (Likert's Scale) 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัย

การวิจัย พัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา โคมมะเต้า จังหวัดน่าน มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถจำแนกเป็น 3 ประเด็นย่อย ดังนี้

1.1 ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โคม เป็นงานหัตถกรรมที่พบเห็นได้ในหลากหลายวัฒนธรรมในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น จีน มีความหมายและลักษณะของการใช้งานแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โคมมะเต้าเป็นโคมแขวน มีลักษณะเป็นมุมเหลี่ยม รูปทรงกลมเหมือนมะเต้า หรือ “แตงโม” ตามภาษาท้องถิ่นน่าน ตัวโคมประดับลายประจำยาม 4 ด้าน ผลิตด้วยกรรมวิธีการตอกระดาดสีทอง ซึ่งลายประจำยาม มาจากคำว่า วัชระ เชื่อว่าเป็นอาวุธของพระอินทร์ ใช้ขับไล่สิ่งชั่วร้าย ปกป้องคุ้มครองสิ่งไม่ดีได้ทั้ง 4 ทิศ หากโคมจะใช้จ้อ (ซ้อ) หรือตุ้ง (คล้ายธง) นำมาติดตัวโคม 4 มุม ชาวบ้านใช้โคมมะเต้าเพื่อสักการะพระธาตุแช่แห้งในงานประเพณีหกเป็ง และงานวันเพ็ญเดือนสิบสอง เสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิต อีกทั้งใช้ตกแต่งบ้าน และสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้มีความเชื่อว่า หากคู่รักประดิษฐ์โคมมะเต้าด้วยกันจะรักกัน

ยิ่งขึ้นไปอีก เปรียบเสมือนการทำเครื่องส่องสว่างนำทางให้กับชีวิตคู่ให้สดใสราบรื่น ปลอดภัยจากอุปสรรค คุณค่าของโคมะเต๋ามี 3 ด้าน คือ 1) ด้านวัฒนธรรม การประดิษฐ์โคมะเต๋ากลายเป็นพุทธรูปชาเถื่อนเป็นศิลปะพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์ 2) ด้านสุนทรียะในสิ่งแวดล้อม จากการใช้โคมะเต๋าดัดแปลงสถานที่ต่าง ๆ ให้เกิดความสวยงาม และ 3) ด้านเศรษฐกิจ การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างไม้ไผ่ กระดาษสา มาดัดแปลงสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ใช้สอย ส่งเสริมให้เกิดหัตถกรรมในครัวเรือน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

หัตถกรรมร่วมสมัย เป็นการนำงานหัตถกรรมแบบดั้งเดิมมาสร้างสรรค์หรือตีความใหม่เพื่อให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัยมากขึ้น โดยจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ Post-Applied Craft ซึ่งเน้นการใช้สอยจริง แต่ผสมผสานแนวคิดและเทคนิคใหม่ และ New Creation Art Craft ซึ่งอยู่ในรูปแบบคล้ายงานศิลปะ คือ เน้นการแสดงออกส่วนบุคคลของศิลปินมากกว่าการใช้งาน ในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมร่วมสมัย ศิลปินจะต้องมีความเข้าใจในรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมในงานหัตถกรรมนั้น ๆ เพื่อให้การตีความใหม่หรือสร้างสรรค์ใหม่ไม่ได้ทำลายคุณค่าดั้งเดิมไป

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ดี ควรเอื้อให้เกิดประสบการณ์การมีส่วนร่วมมากกว่าการเป็นผู้ชม เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สร้างผลงานของตนเองแต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นของแท้ (Authentic) ทั้งนี้กิจกรรมจะต้องมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและสร้างผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้กรอบแนวคิด Creative Tourism: The 3S Principle ได้นำเสนอหลักการออกแบบกิจกรรม 3 ประการ ซึ่งประกอบด้วย เรื่องราว (Stories) มีเรื่องราวจากทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าเสนอได้น่าสนใจ อรรถรส (Senses) สามารถจับต้องได้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 และลีลา (Sophistication) กิจกรรมมีลีลาและชั้นเชิงในการนำเสนอให้น่าสนใจ กิจกรรมที่ดีจึงควรมีองค์ประกอบทั้ง 3 ครบถ้วน

ปัจจุบันมีตัวอย่างของการนำกิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในหลายประเทศ โดยการประยุกต์งานหัตถกรรมท้องถิ่นให้ทันสมัย เช่น การสอนทำขนมแบบชาวซามิ ในประเทศฟินแลนด์ การแกะสลักหินหรือร้อยลูกปัดตามแบบชนเผ่าของประเทศซิมบับเว ในประเทศไทย การเกิดขึ้นขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ก็ช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ควรคำนึงถึง คือ การสร้างประสบการณ์ที่แท้จริง (Authentic Experiences) ที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และเชื่อมโยงกับการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน

1.2 ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

ผลจากผู้ตอบแบบสอบถามความต้องการจำเป็น จำนวน 112 คน ($n = 112$) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 75 คน (66.96%) มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี จำนวน 30 คน (26.79%) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 62 คน (55.36%) มีอาชีพเป็นอาชีพอิสระ จำนวน 36 คน (32.14%)

ความสนใจและความต้องการต่อกิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้ นักท่องเที่ยวมีความสนใจกิจกรรมศิลปะประเภทงานประดิษฐ์ มากที่สุด จำนวน 87 คน (77.67%) ระยะเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งอยู่ระหว่าง 1 - 2 ชั่วโมง จำนวน 46 คน (41.07%) งบประมาณที่ยินดีจ่ายในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งอยู่ระหว่าง 251 - 500 บาท จำนวน 38 คน (33.93%) รูปแบบสื่อที่เหมาะสมในการนำเสนอกิจกรรม คือ คลิปวิดีโอสอนการทำกิจกรรม จำนวน 84 คน (75.00%) ผลที่คาดหวังจากการร่วม

กิจกรรม ผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่ามีความต้องการให้กิจกรรมทำให้เกิดความสุข มากที่สุด จำนวน 94 คน (83.92%) รองลงมาเป็นกิจกรรมทำให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ จำนวน 86 คน (76.78%) กิจกรรมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม จำนวน 82 คน (73.21%) ตามลำดับ

ความคิดเห็นต่อกิจกรรมเพิ่มเติม คือ กิจกรรมงานประดิษฐ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความจำเป็น กิจกรรมควรทำให้ได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่สนุก ผ่อนคลาย ทำง่าย ใช้เวลาไม่นาน มีกระบวนการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม ผลงานที่ได้ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และควรมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบให้นักท่องเที่ยวได้เลือก

สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวสนใจกิจกรรมศิลปะประดิษฐ์ที่ใช้เวลาในการสร้างสรรค์ไม่นาน กิจกรรมต้องสนุก ไม่ซับซ้อนเกินไป ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ไปพร้อมกับการเรียนรู้วัฒนธรรม

1.3 สภาพปัจจุบันของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โคมมะเต้า

ภาพที่ 1 สภาพแวดล้อมบ้านโคมคำ

ศูนย์การเรียนรู้โคมมะเต้า อยู่ที่บ้านโคมคำ 152 หมู่ 4 ต.ม่วงตึ๊ด อ.ภูเพียง จ.น่าน ซึ่งเจ้าของบ้าน คือ อาจารย์ถิรนนท์ โดยดี ได้ริเริ่มประดิษฐ์โคมมะเต้าโบราณหลังจากเกษียณอายุราชการ โดยศึกษาวิธีการทำโคมจากพ่อครูญาณ สองเมืองแก่น และนำมาปรับขนาด รูปร่าง จนได้เป็นรูปแบบเฉพาะ ต่อจากนั้นจึงได้จัดพื้นที่บริเวณบ้านเป็นแหล่งทำโคมมะเต้าสำหรับนักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงได้ส่งขายไปยังที่ต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น รักษาจารีตเดิมไว้ ไม่ให้สิ่งเหล่านี้สูญหายไป

กิจกรรมดั้งเดิมของทางศูนย์ คือ การสร้างโคมมะเต้าด้วยตนเองตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ การเหลาไม้ขึ้นโครง แปะกระดาษสา ตกแต่งด้วยกระดาษสีทอง แต่เนื่องจากกระบวนการทั้งหมดนั้นใช้เวลาค่อนข้างมาก ภายหลังจึงได้มีการเตรียมโคมสำเร็จรูป สำหรับผู้ที่ต้องการทำโคมแบบไม่ซับซ้อนเกินไป ก็จะมีโครงไม้เป็นโคมประกอบเกือบแล้วเสร็จ มีช่องว่าง 6 ด้าน ให้นักท่องเที่ยวติดลวดลาย และใส่หางของโคม ทำให้ลดเวลาการประดิษฐ์

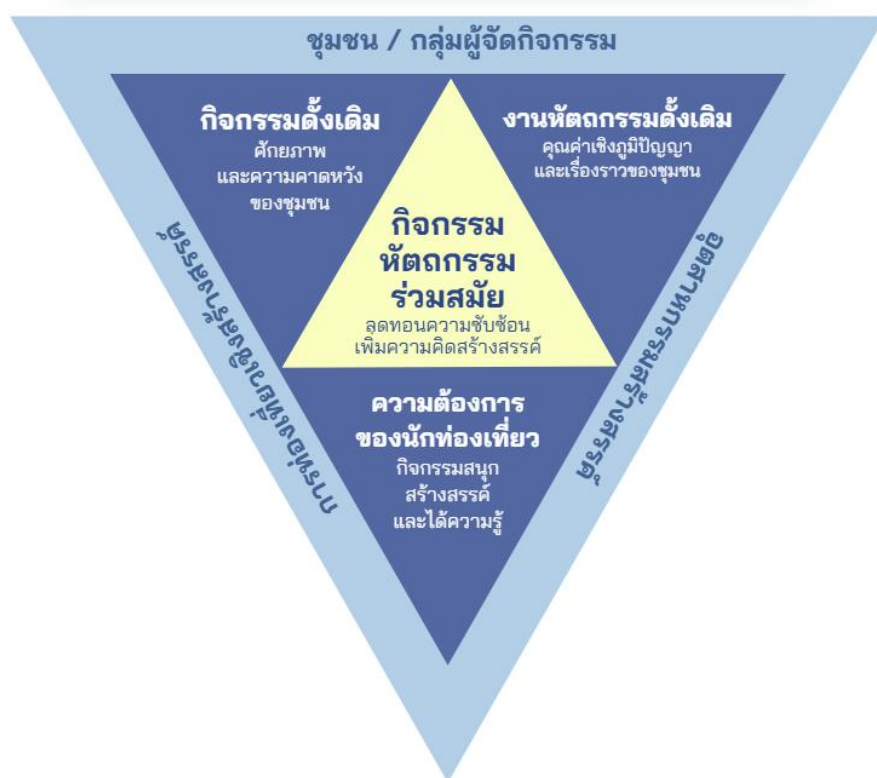

ให้เหลือประมาณ 1 ชั่วโมง กิจกรรมนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมาก นอกจากนี้ทางศูนย์ยังมีบริการพานักท่องเที่ยวไปถวายโคมที่วัด และกิจกรรมการมัดข้อมือจากเจ้าอาวาสวัดเพื่อเป็นสิริมงคลอีกด้วย ส่วนปัญหาในการจัดกิจกรรมของศูนย์ คือ ความต้องการกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ ที่ดูทันสมัย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ปัญหาด้านการขาดแคลนสื่อการสอน และปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์

สรุปได้ว่า กิจกรรมดั้งเดิมเป็นการประกอบโคมมะเต้ากิ่งสำเร็จรูป โดยนำอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วมาจัดเตรียมให้นักท่องเที่ยว และให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้แนะนำวิธีการประกอบ แต่ศูนย์การเรียนรู้ต้องการกิจกรรมแบบใหม่ที่มีความทันสมัยแตกต่างไปจากเดิม

1.4 แนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
กรณีศึกษา โคมมะเต้า จังหวัดน่าน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสอบถามความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมาย ลงพื้นที่เก็บภาพและศึกษาข้อมูล สามารถสรุปแนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากแผนภาพสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การพัฒนากิจกรรมดั้งเดิมของชุมชนให้สนุก สร้างสรรค์ และได้ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมดั้งเดิม โดยลดทอนความซับซ้อน เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งการพัฒนานั้นต้องคำนึงถึงข้อมูล 3 ส่วน คือ

1) ชุดกิจกรรมดั้งเดิมที่ชุมชนมีอยู่หรือต้องการจะจัด เพื่อทำความเข้าใจศักยภาพและความคาดหวังของชุมชน
2) งานหัตถกรรมดั้งเดิมของชุมชน ในแง่ของคุณค่าเชิงภูมิปัญญาและเรื่องราวของชุมชน และ 3) ความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการกิจกรรมสนุก สร้างสรรค์ และได้ความรู้ โดยมีกรอบการพัฒนา คือ กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือกลุ่มผู้จัดกิจกรรม ตอบโจทย์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และมีศักยภาพที่จะต่อยอดสู่การผลิตและจัดจำหน่ายตามแนวคิดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยได้นำแนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาระดมความคิดร่วมกับตัวแทนศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ เพื่อให้ได้แนวคิดของกิจกรรมใหม่ โดยสรุปได้ 2 รูปแบบ คือ กิจกรรมที่รักษารูปร่างที่เป็นเอกลักษณ์ของโคมและวัสดุดั้งเดิม แต่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสร้างสรรค์ลวดลายตามจินตนาการ และกิจกรรมที่ตัดทอนรูปร่างของโคมให้ดูเรียบง่าย ใช้วัสดุหลักเป็นกระดาษแข็งเพื่อให้มีราคาถูกและง่ายต่อการจัดเตรียม ซึ่งนักท่องเที่ยวจะสนุกกับการออกแบบลวดลายและพับขึ้นรูปโคมด้วยตัวเอง ดังรายละเอียดตามภาพที่ 3

ภาพที่ 3 สรุปแนวคิดของกิจกรรมโคมคราฟต์

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาเป็นกิจกรรม “โคมคราฟต์” ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม 2 รูปแบบ คือ กิจกรรมโคมคราฟต์ร่วมสมัย และโคมคราฟต์ไร้โครง ดังรายละเอียดตามตาราง

ตารางที่ 1 รายละเอียดกิจกรรมโครงการ

	โครงการร่วมสมัย	โครงการไร้โครง
ผลิตภัณฑ์	โคมมะเต้าหู้ด้วยกระดาษสีขาไม่มีลวดลาย ที่นักท่องเที่ยวสามารถออกแบบลวดลายได้ ด้วยตนเอง	โคมมะเต้าหู้จำลองที่สร้างจากกระดาษแข็ง โดยใช้ การพับขึ้นรูปแทนการใช้โครงไม้ ติดไฟด้านในด้วย หลอด LED
		
กระบวนการ สร้างสรรค์	นักท่องเที่ยวทำการระบายสีตกแต่งโคม มะเต้า หู้ด้วยกระดาษสีขา ด้วยปากกามาร์กเกอร์ ให้เป็นลวดลายตามความต้องการ ก่อนจะติดทางโคม ให้สมบูรณ์	นักท่องเที่ยวระบายสีตกแต่งลวดลายบนแม่แบบโคม ในกระดาษแข็งขนาด A3 ก่อนจะตัดกระดาษตาม ลายเส้นที่กำหนด พับขึ้นรูปให้เป็นรูปร่างโคม ก่อนจะ ใส่ไฟ LED และร้อยเชือกแขวน
ระยะเวลา	30 นาที	30 - 45 นาที
จุดเด่น	เหมาะกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการโคมมะเต้า ในรูปแบบดั้งเดิม แต่ต้องการออกแบบสร้างสรรค์ ตามจินตนาการ และมีเวลาน้อย	เหมาะกับการสอนผู้สนใจกลุ่มใหญ่ ที่มีงบประมาณ ไม่มาก เช่น นักเรียน นักศึกษาที่มาทัศนศึกษา หรือ ใช้การประชาสัมพันธ์
กระบวนการ เรียนรู้	1) ชี้นำ เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโคมมะเต้าผ่านปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกับใบความรู้ 2) ชี้นำปฏิบัติกิจกรรม ปฏิบัติกิจกรรมตามคู่มือ หรือสื่อคลิปวิดีโอ 3) ชี้นำสรุป การสรุปองค์ความรู้และการนำโคมมะเต้าไปใช้งานในชีวิตประจำวัน ก่อนจะนำโคมมะเต้า ไปถวายวัดเพื่อความเป็นสิริมงคล หรือการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ในศูนย์การเรียนรู้โคมมะเต้า บ้านโคมคำ	

โคมะเต้า (โคมหน้าเต้า)

คือ โคมแขวน ลักษณะเป็นรูปเหลี่ยม รูปทรงกลม เหมือนโคมเต้าซึ่งเป็นภาษาจีน แต่ทำมาจากกระดาษเป็นโคมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวน่าน

ลายประจำยาม

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง ใช้กรรมวิธีกรีดดอก ลวดลาย เป็นลายประจำยาม มาจากคำว่า วีระ เชื่อว่าเป็นอาวุธของพระอินทร์ ใช้ขับไล่สิ่งชั่วร้ายปกป้องคุ้มครอง ประดับทั้ง 4 ด้าน จึงเชื่อว่าสามารถป้องกันสิ่งไม่ดีได้ทั้ง 4 ด้าน

หางโคม

จะมีลักษณะต่างจากโคมวิธีหรือโคมม่านของ เชียงใหม่ คือ น่านจะใช้ชื่อ (ขลุ่ย) หรือสอง (คล้ายรูป) นำมาติดตัวโคม แต่หางโคมจะนิยมใช้หางที่เป็นลูกปัดที่ห้อยลงมา

การนำไปใช้

ชาวมืองน่านใช้โคมะเต้าในงานมีเบิ่ง เพื่อสักการะไหว้สาพระธาตุแช่แห้งในงานประเพณีหกเบิ่ง และงานวันเพ็ญเดือนสิบสอง เครื่องสืบคงให้แก่ชีวิต อีกทั้งใช้ตกแต่งบ้าน โคมะเต้า วัสดุหางโคมหางยาวๆ เพื่อบูชาเทพยดา "ไม่ใช้ในงานอวมงคล"

ผู้รัก

เชื่อว่าการทำโคมะเต้าด้วยกันจะรักกันยิ่ง ขึ้นไปอีก เปรียบเสมือนการทำเครื่องสองส่วนนำทางให้เกิดความรักของทั้งสองคนได้เป็นอย่างดีจากอุปกรณ์ต่าง ๆ

สถานที่ผลิต

สถานที่ทำโคมะเต้า นาน 152 หมู่ 4 ตำบล 100 หมู่ 4 นาน

เวลาในการทำโคมะเต้า 2-3 ชั่วโมง

ช่องทางการติดต่อ นานวิจิตร โคมะเต้า ประธานกลุ่มทำโคมะเต้า นานวิจิตร โทร 089 854 0387

ราคาการทำโคมะเต้า เริ่มต้นที่ 250 บาทขึ้นไป (ไม่รวมค่าขนส่ง)

การขนส่งสินค้า ค่าขนส่งโดยรถส่วนตัว 3 วัน

เว็บไซต์ Facebook Page บ้านโคมะเต้า Website เพื่อการเรียนรู้ประกอบกัน

ชุดโคมะเต้าพร้อมส้อม

Nan Lantern Craft

วัสดุอุปกรณ์ที่อยู่ในชุดกิจกรรม

- 1) โคมะเต้า พื้นผิวกระดาษสีขาว ไม่ปรับสีก่อนลงสี
- 2) อุปกรณ์ระบายสี สีอะครีลิก สีน้ำ สีดินสอ สีปากกาสี

กระบวนการทำกิจกรรม

ทำกิจกรรม

ทำกระดาษบายสีตกแต่งโคมะเต้า

ที่หุ้มด้วยกระดาษสาสีขาวตามความต้องการ

ภาพที่ 4 ตัวอย่างใบความรู้ และคู่มือแสดงวิธีทำโคม

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสื่อการเรียนรู้ คือ ใบความรู้ แบบ Online และ Hard Copy ที่ประกอบด้วยภาพและวิดีโอการทำกิจกรรม และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโคมที่มีศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำเป็นศูนย์กลางให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถไปเที่ยวได้หลังหรือก่อนทำกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในสถานที่อื่น ๆ ภายในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 3 เส้นทาง คือ 1) แสงส่อง สิริมคัล คือ การถวายเป็นพุทธบูชาที่ท่าเรือพระสงฆ์ในพื้นที่ใกล้เคียง 2) แสงส่อง หัตถศิลป์ถิ่นน่าน คือ การลงมือทำงานหัตถศิลป์เอกลักษณ์ของเมืองน่านอื่น ๆ นอกจากโคม 3) แสงส่อง ยอดดอย คือ การชมวิวดินป่า ทางเดินเท้าพร้อมกับการเรียนรู้โคมะเต้า

ผู้วิจัยได้นำต้นแบบกิจกรรมโคมะเต้าพร้อมส้อมไปทดลองใช้เบื้องต้นกับนักศึกษาวิทยาลัยชุมชนน่านจำนวน 20 คน จากการสังเกต พบว่า นักศึกษาให้ความสนใจ และสนุกกับกิจกรรม แต่กระดาษที่ใช้ในการขึ้นน้ำจึงเหมาะกับการสร้างลวดลายด้วยปากกาเคมีมากกว่าปากกาสี ส่วนกิจกรรมโคมะเต้าไร้โครง ได้นำไปทดลองจัดกิจกรรมในงานวันนักประดิษฐ์ มีนักเรียนและบุคคลทั่วไปเข้าร่วมประมาณ 200 คน จากการสังเกต พบว่า กิจกรรมสามารถใช้ได้จริง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนุกกับการออกแบบลวดลายด้วยตัวเองและชื่นชมผลงานของตน โดยมีการเดินถือโคมไปทั่วบริเวณงาน แต่จำเป็นต้องปรับปรุงร่างของโคมเล็กน้อยเพื่อให้ประกอบได้ง่ายขึ้น จากนั้นผู้วิจัยจึงนำต้นแบบกิจกรรมที่ปรับปรุงแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ทำการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้งานจริง ซึ่งผลการประเมินมีค่าเฉลี่ยมากกว่า 4.5 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับดีมาก โดยผู้เชี่ยวชาญเสนอให้

นำไปทดลองใช้จริงที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคกคำ ทั้งนี้ควรมีการจัดอบรมคนในชุมชนก่อนการนำกิจกรรมไปทดลองใช้ที่ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้มั่นใจว่าเจ้าหน้าที่ศูนย์จะเข้าใจกิจกรรมและสามารถถ่ายทอดได้ดี ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อเสนอแนะดังกล่าวไปปรับใช้ในงานวิจัยครั้งต่อไป

อภิปรายผล

1. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1.1 แนวทางการพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การพัฒนากิจกรรมดั้งเดิมของชุมชนให้สนุก สร้างสรรค์ และได้ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมดั้งเดิม โดยลดทอนความซับซ้อนของงานหัตถกรรม และเพิ่มโอกาสการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Teanthaworn, Y. et al. ว่า กิจกรรมหัตถกรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ควรเน้นการสร้างผลงานที่เรียบง่าย ใช้เวลาไม่นาน นักท่องเที่ยวสามารถใส่ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้ และผลงานสำเร็จสามารถนำไปใช้งานได้จริง เพื่อให้มั่นใจว่านักท่องเที่ยวจะเกิดประสบการณ์เชิงบวก (Teanthaworn, Y. et al., 2023) อย่างไรก็ตาม การพัฒนากิจกรรมต้องคงไว้ซึ่งคุณค่าเชิงภูมิปัญญาและเรื่องราว การศึกษางานหัตถกรรมดั้งเดิมให้ถ่องแท้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อจะรักษาสมดุลระหว่างการปรับรูปแบบให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ดั้งเดิมได้อย่างเหมาะสม (ธวัช ราชวรโยธา, 2565)

1.2 การพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำเป็นต้องพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของกิจกรรมดั้งเดิมที่ชุมชนเคยใช้และมีความคุ้นเคย และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ เพื่อให้มั่นใจว่ากิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจะสอดคล้องกับศักยภาพและความคาดหวังของชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรม ดังที่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้เสนอว่า แนวทางของชุมชน คือ เงื่อนไขเบื้องต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมีการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2562)

2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2.1 กิจกรรม “โคมคราฟต์” ที่พัฒนาขึ้นทั้งสองกิจกรรม เป็นการนำกิจกรรมโคมมะเต้าแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการกิจกรรมที่ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ผ่านการออกแบบและสร้างลวดลายของโคมด้วยตนเอง ซึ่งทำให้เกิดความสนุกสนานและภาคภูมิใจในผลงานที่ทำสำเร็จ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาติ อิมสำราญ และโสมฉาย บุญญานันต์ ว่า กิจกรรมศิลปะพื้นบ้านสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นควรเน้นที่ความคิดสร้างสรรค์ เช่น การออกแบบลวดลายและสีสันทอง ซึ่งการได้เลือกและสร้างผลงานในรูปแบบของตนเองจะให้นักท่องเที่ยวสนุก จดจ่อกับกิจกรรม เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนทำให้อยากนำกลับบ้านไปใช้งานต่อ ทั้งยังช่วยให้กิจกรรมมีความยืดหยุ่นกับนักท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานทักษะทางศิลปะแตกต่างกัน (สุชาติ อิมสำราญ และโสมฉาย บุญญานันต์, 2566)

2.2 ในด้านรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ โคมคราฟต์ร่วมสมัยจะคงไว้ซึ่งลักษณะและวัสดุแบบดั้งเดิม ในขณะที่โคมคราฟต์ไร้โครงจะมีดัดทอนให้เรียบง่าย มีขนาดเล็ก และเปลี่ยนมาใช้วัสดุร่วมสมัย คือ กระดาษแข็ง

และไฟ LED แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนเพื่อลดทอนความซับซ้อน แต่โคมคราฟต์ไร้โครงยังคงรูปร่างที่เป็นเอกลักษณ์ของโคมมะเต้า คือ โคมทรงกลมที่มีหางโคม จึงสามารถเชื่อมโยงกับโคมแบบดั้งเดิมได้ การปรับเปลี่ยนดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของ Ernawati, E. et al. ที่เห็นว่าหลักการสำคัญของการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมร่วมสมัย คือ การ “ปรับใช้ (Adaptation)” งานดั้งเดิมให้เข้ากับความต้องการร่วมสมัยและตลาดการท่องเที่ยว โดยยังคงเชื่อมโยงกับรากเหง้าวัฒนธรรมท้องถิ่น และการ “หยิบยืม (Appropriation)” องค์ประกอบจากวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ลวดลาย เทคนิค หรือสัญลักษณ์ มาใช้เพื่อให้ผลงานยังคงสื่อสารเรื่องราวได้อยู่ แม้จะถูกตีความใหม่หรือปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม (Ernawati, E. et al., 2024)

2.3 นอกเหนือจากกิจกรรมโคมคราฟต์แล้ว งานวิจัยนี้ยังออกแบบสื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการกิจกรรมเพื่อให้มั่นใจว่านักท่องเที่ยวจะได้รับรู้เรื่องราวของโคมมะเต้าอย่างครบถ้วน และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโคมที่มีความหลากหลายตามความสนใจของนักท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เช่น การนำโคมที่สร้างสรรค์ขึ้นไปถวายวัด ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกันจะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกสนานที่หลากหลาย ต่อเนื่อง และเป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยและพัฒนากิจกรรมหัตถกรรมร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาโคมมะเต้า จังหวัดน่าน สรุปได้ว่า แนวทางพัฒนา กิจกรรม คือ การพัฒนากิจกรรมดั้งเดิมของชุมชนให้สนุกสร้างสรรค์ และได้ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมดั้งเดิม โดยลดทอนความซับซ้อน เพิ่มความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมต้นแบบที่พัฒนาขึ้นมีชื่อว่า “โคมคราฟต์” ประกอบด้วย 2 รูปแบบ คือ โคมคราฟต์ร่วมสมัยที่ให้นักท่องเที่ยวออกแบบลวดลายด้วยตนเอง และโคมคราฟต์ไร้โครงซึ่งประกอบขึ้นจากกระดาษโดยตรง โดยนำเสนอร่วมกับสื่อการเรียนรู้ คือ ใบความรู้ แบบ Online และ Hard Copy ที่ประกอบด้วย ภาพและวิดีโอการทำกิจกรรม และสื่อแนะนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโคมที่มีศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นนอกจากจะมีศักยภาพในการนำไปใช้จริงที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ จังหวัดน่าน แล้ว ยังเป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนา กิจกรรมหัตถกรรมในท้องถิ่นของตนเองให้มีความร่วมสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและตอบโจทย์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย สามารถนำอ้างอิงกับการพัฒนา กิจกรรมอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์คล้ายกันได้ 2) ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ สามารถขยายผลไปยังศูนย์การเรียนรู้โคมอื่น ๆ ในภาคเหนือ โดยพัฒนา กิจกรรมให้ตอบโจทย์ความต้องการของแต่ละแหล่งเรียนรู้ นอกจากนี้ยังนำไปใช้ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องโคมมะเต้าในบริบทอื่น เช่น สถานศึกษา เป็นต้น 3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งถัดไป ขยายผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวให้กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนมากและมีแนวทางการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจนมากขึ้น ศึกษาผลการทดลองใช้กิจกรรมจากกลุ่มนักท่องเที่ยวจริงที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำ รวมถึงการพัฒนาและออกแบบหลักสูตรการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านการจัดกิจกรรม และการผลิตชุดกิจกรรมให้แก่เจ้าหน้าที่ในศูนย์การเรียนรู้บ้านโคมคำและคนในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การพัฒนากิจกรรมโคมคราฟต์ร่วมสมัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของจังหวัดน่าน” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก https://www.dot.go.th/storage/3_01_2562/JilBmnsOzmzCAgf0M9h83hZ1RoJkUmlPFJA8lTMG.pdf
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2568). สถานการณ์พักแรม จำนวนผู้เยี่ยมชม และรายได้จากผู้เยี่ยมชม เดือนมกราคม - ธันวาคม 2567. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก <https://www.mots.go.th/news/category/760>
- ญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง และประทีป พิษทองกลาง. (2560). โคมล้านนา : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 43(2), 187-216.
- ธวัช ราษฎร์โยธา. (2565). การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน OTOP นวัตกรรม. วารสารศิลปศาสตร์ (วังนางเลิ้ง) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2(2), 92-115.
- นฤทธิ วัฒนภู. (2555). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: วาดศิลป์.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2567). “น่าน” เข้าชิงเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก ปี 2568 หลังขึ้นแท่นแหล่งท่องเที่ยวยั่งยืนระดับโลก. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก <https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9670000080326>
- พระปลัดจตุพร วชิรญาณโณ. (2562). โคม: แนวคิด ประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบล้านนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7(1), 33-45.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2553). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน: เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย, 30(1), 163-182.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุชาติ อิ่มสำราญ และโสมฉาย บุญญานันต์. (2566). แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะแบบผสมผสานที่ส่งเสริมการเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ ศิลปะพื้นบ้านสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. วารสารวิจัยวิชาการ, 6(5), 139-154.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2562). Creating Creative Tourism Toolkit: คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก <https://www.bandu.go.th/filesAttach/download/1346/1702627046.pdf>
- _____. (2564). ขวนสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2568 จาก <https://www.dasta.or.th/th/article/328>

- Ernawati, E. et al. (2024). Re-actualization of Traditional Themes in Contemporary Craft Art through the Concept of Hybrid Aesthetics. *International Journal of Current Science Research and Review*, 7(4), 2090-2103.
- Richards, G. (2011). Creativity and Tourism: The State of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253.
- _____. (2021). Developing Craft as a Creative Industry Through Tourism. *Brazilian Creative Industries Journal*, 1(1), 3-22.
- Tapfuma, M. M. et al. (2024). The Role of Creative Tourism through Arts and Crafts in Promoting Inclusive Tourism in Zimbabwe. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 22(1), 1-20.
- Teanthaworn, Y. et al. (2023). Creative Tourism Development Guidelines of Uthai Thani Province. *Journal of Arts Management*, 7(3), 1024-1052.
- UNESCO. (2006). Toward Sustainable Strategies for creative tourism. Retrieved March 20, 2025, from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000159811/PDF/159811eng.pdf.multi>
- Zhang, R. et al. (2024). Exploring the role of immersive technology in digitally representing contemporary crafts within hybrid museum exhibitions: a scoping review. *Digital Creativity*, 35(4), 355-377.